

Islám ako náboženský a právny systém

„cesta vedúca k vode“ - *šarīʿa*:

I. dogma (*ʿaqída*),

„korene“ (*usúl*) a „konáre“ (*furúʿ*) viery, 1. jednota (*tawhíd*): viera + „činy“, 2. proroctvo (*nubuwwa*): islámske dejiny spásy, *millat Ibráhím*, 3. angeológia (*al-maláʿika*), 4. predestinácia (*al-qadar*) a spravodlivosť (*ʿadl*), 5. deň posledného súdu (*jawm ad-dín*) a vskriesenie (*máʿád*): eschatológia, 6. imámát (*imáma*) – šiesty *šīʿitský* princíp.

II. etika (*ádáb*)

III. normy ľudského správania:

1. *ʿibádát* (vzťah človek-Boh) – päť pilierov (*arkán ad-dín*): vyznanie viery (*šaháda*), modlitba (*salát*), pôst (*saum*), almužna (*zakát*), púť (*hadždž*), *džidád*: šiesty pilier?

2. *muʿámalát* (vzťah človek-človek, rodinné, dedičné právo)

3. *ʿuqúbát* (zákazy a príkazy, trestné právo – *fiqh*:

klasifikácia ľudských činov (*fard / wádžib, mandúb, mubáh, makrúh, harám – op. halál*), základy *fiqhu*: Bohom išpirovaná (Korán + *sunna*) a „špekulatívna“ tradícia (*qijás – analógia, idžmáʿ – konsenzus, raʿj – názor, idžtihád – vlastné rozhodnutie*), *muqallid* a *mudžtahid*,

právne školy (*hanafí, málíkí, šáfíʿí, hambalí, džafarí, zajdí, ʿibádí*), *ʿulamáʿ* a *fuqaháʿ*, islámske inštitúcie

Literatúra:

ANDERSON, J. N. D., *Islamic Law in the Modern World*, New York, New York University Press, 1959.

COULSON, Noel J., *A History of Islamic Law*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2005.

HALLAQ, Wael B., *A History of Islamic Legal Theories: An Introduction to Sunni usul al fiqh*, Cambridge - New York, Cambridge University Press, 1999.

HALLAQ, Wael B., *The Origins and Evolution of Islamic Law*, Cambridge - New York, Cambridge University Press, 2005.

HALLAQ, Wael B., *Sharīʿa: Theory, Practice, Transformations*, Cambridge - New York, Cambridge University Press, 2009.

JAQUES, R. Kevin, *Authority, Conflict, and the Transmission of Diversity in Medieval Islamic Law*, Leiden – Boston, Brill, 2006.

Judaismus, křesťanství, islám, H. Pavlincová & B. Horyna (eds.), Olomouc, Nakladatelství Olomouc, 2003.

KAMALI, Mohammad Hashim, *Shariʿah Law: An Introduction*, Oxford, Oneworld, 2008.

KROPÁČEK, Luboš, *Duchovní cesty islámu*, Praha, Vyšehrad, 1993.

MENDEL, Miloš & KOUŘILOVÁ, Iveta (eds.), *Cesta k prameni. Fatvy islámských učenců k otázkám všedního dne*, Praha, Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2003.

ROSEN, Lawrence, *The Justice of Islam: Comparative Perspectives on Islamic Law and Society*, Oxford, Oxford U.P., 2000.

TUCKER, Judith E., *Women, Family, and Gender in Islamic Law*, Cambridge, Cambridge University Press, 2008.

VOGEL, Frank E., *Islamic Law and Legal System: Studies of Saudi Arabia*, Leiden – Boston, Brill, 2000.

WEIR, Shelagh, *A Tribal Order: Politics and Law in the Mountains of Yemen*, Austin, The University of Texas Press, 2007.

ZUBAIDA, Sami, *Law and Power in the Islamic World*, London - New York, I.B. Tauris, 2005.

Formovanie islámskej tradície, procesy tradovania. Kodifikácia a výklad Koránu a *hadíthov*, genéza islámskej nábožensko-právnej tradície.

I. dogmatika (*‘aqída*)

islámská dogma sa delí na „korene viery“ (*usúl ad-dín*) a „konáre viery“ (*furú‘ ad-dín*). „Korene viery“ (*usúl ad-dín*) tvoria:

1. monoteizmus (*tawhíd*): viera (*ímán*) + „činy“ (*amal*),
2. **proroctvo** (*nubuwwa*): islámske dejiny spásy, *millat Ibráhím*,
3. **angeológia** (*al-malá‘ika*),
4. **predestinácia** (*al-qadar*) a **spravodlivosť** (*‘adl*),
5. **deň posledného súdu** (*jawm ad-dín*) a **vzkriesenie** (*ma‘ád*): eschatológia,
6. **imámát** (*imáma*) – šiesty *š‘itský* princíp.

II. etika (*ádáb*) – založené na Koráne 6:151-152, 17:23-37

III. normy ľudského správania:

1. *‘ibádát* (vzťah človek - Boh)

PÄŤ PILIEROV VIERY (*arkán ad-dín*):

2. *mu‘ámalát* (vzťah človek - človek, rodinné, dedičné právo)
3. *‘uqúbát* (zákazy a príkazy, trestné právo).

klasifikácia ľudských činov:

fard / wádžib – povinnosť

mandúb – doporučené, „bohumilé“ veci

mubáh – ambivalentné

makrúh – odporné

harám – zakázané, opozíciou je *halál*

Šari‘a „cesta vedúca k vode“ norma pochádzajúca od Alláha, niečo večné, nemenné, čo sa stáva známym zjavením, je bohom inšpirovaný a ľudským intelektom rozpracovaný spôsob života. Pochopenie, vyloženie a aplikácia *šari‘e* nábožensko-právnymi znalci je samotná islámska právna veda: **fiqh** (pochopenie)

základy *fiqhu* (*usúl al-fiqh*) sú Bohom inšpirované princípy (Korán + *sunna*) samotné právne postupy (*furú‘*) sú už opcionálne:

kanonické zdroje práva:

qijás – analógia

idžmá‘ – konsenzus

nekanonické zdroje práva:

[‘]áda / [‘]urf – zvykové (napr. kmeňové) právo

[‘]amal – sudcovská prax

[‘]qánún – svetská zákonodarná tradícia (napr. osmanská)

niektoré právne metódy:

idžtihád – objektívne rozhodnutie založené na absolútnom vlastnom úsilí *mudžtahída* na to aby rozpoznal základné princípy práva

„nerípustné novoty“ – *bid‘a*

vrz.

„Bohumilé“ či verejne prospešné inovácie vytvárané napr. pomocou:

ra‘j – samostatný názor (predovšetkým v rannom islámskom období)

istihsán – na základe racionálneho úsudku založenom na [‘]illa (*ratio decidendi*)

istisláh – verejne prospešné, slúžiace „obecnému blahu“ (*maslaha*)

mužtahíd vrz. *muqallid* a prax *taqlídu*

madhaby (právne školy):

sunnitské:

hanafí – Abú Hanífa (z. 767)

málíkí – Málík ibn Anas (z. 795)

šáfí‘í – Muhammad ibn Idrís aš-Šáfí‘í (z. 820)

hambalí – Ahmad ibn Hambal (z. 855)

ši‘ítske: *džá‘farí* – Džá‘far as-Sádiq (z. 765) a *zajdí*

cháridžovske: [‘]*ibádí*

V rane islámskom období ešte pred vytvorením „islámských vzdelávacích a nábožensko-právnych štruktúr“, sú to: predčítavači / recitátori (*qári‘*, plur. *qurrá‘*) a komentátori Koránu, interpreti tradície, „ľudoví / verejní“ kazatelia (*qáss*, plur. *qussás*; *wá‘iz*, plur. *wu‘cáz*; *mudhakkir*)

[‘]*ulamá‘* (sing. [‘]*álim*) náboženský znalci

fuqahá‘ (sing. *faqíh*) nábožensko-právni znalci

klasické muslimské stanovisko:

„miesto [‘]ulamá‘ je hneď za prorokmi ešte pred kráľmi a vládcami“

[‘]*Álim*, presnejšie [‘]*álim ad-dín*, je „mužom (náboženského) poznania / vedomostí / učenosťou“,

zatiaľ čo [‘]*ilm* („poznanie, veda, učenosť“, od koreňa [‘]*-l-m*, „vedieť, dozvedieť, znat’, poznať“), sa definuje ako protiklad *džahl* („nevedomosť“) a tak v najširšom poňatí

‘*alim* môže označovať aj obecne moslima v protiklade k „nevedomému / neuvedomelému“ (*džáhilí*) nemoslimovi. Keď postúpime k užšej definícii **snaha ‘*ulamá*’ sa sústreďuje na špeciálnu oblasť „islamskej vedy“** (*‘ilm ad-dín*, „náboženská veda“), ktorú by sme však ťažko mohli označiť za „teológiu“ v západnokresťanskom poňatí. *‘Ilm ad-dín* je však viac súhrnom poznatkov o tradícii (či už zjavenej: Korán, alebo špekulatívnej: *ahadíth*, *tafsír* a iná komentárová, eschatologická, ale aj historická, atď. literatúra a predovšetkým súhrn práva – *fiqh*, ktoré je doménou „nábožensko-právnych znalcov“ – *fuqahá’*, ako „scholastickou / špekulatívnou teológiou“ (*kalám*).

‘ilm ↔ *ma‘árifá*

Typológia náboženských znalcov:

(1) „islamských vzdelávacích štruktúr“

- (1a) predstavitelia („doktori“) „islamských právnych škôl“ (*madhhab*, plur. *madháhib*),
 (1b) „učitelia“ (sing. *mu‘allim*, *mu‘addid*, *faqíh*) ako nižších (*kuttáb*) tak aj
 (1c) „profesori“ (sing. *mudarris*) vyšších (*madrása*, plur. *madáris*) škôl, na rôznych úrovniach (sing. *mu‘id*, *mufíd*, *mutasaddir*) a rôznej špecializácie (*šajch al-hadíth*, *šajch al-qirá’*, atď);

(2) príslušníci administratívy mešít

- (2a) „predmodlievač“ (*imám*) a
 (2b) „piatokový“ kazateľ (*chatíb*), a pod.;

(3) správcovia (*mutawallí*) islamských nadácií (*waqf*, plur. *awqáf*);

(4) príslušníci „islamských právnych štruktúr“

- (4a) interpreti a znalci *fiqhu* – *fuqahá’* (sing. *faqíh*, „nábožensk-právni znalci“),
 (4b) sudcovia „islamských súdnych dvorov *šarí‘e*“

qádí (plur. *qudát*),

najmä ktoré zastávali výsadný post „sudcu sudcov“ (*qádí al-qudá*) a

(4c) *muftí*,

vykladač islamského práva, vydávajúci nábožensko-právne záväzné stanoviská (*fatwá*, plur. *fatáwin*). Výsadné postavenie medzi *muftími*, je *šajch al-islám* (tur. *seyhülislám*; „šejk islamu“, najvyššia nábožensko-právna autorita).

Podľa osmanského vzoru *seyhülislámu* sa potom aj v niektorých iných krajinách sunnitského Blízkeho východu (napr. v Egypte, v Palestíne, v Saudskej Arábii, v Lýbii a inde) ujala podobná funkcia „veľkého *muftího*“ (*muftí al-akbar*), ktorý spravidla stojí v čele „kolégia pre vydávanie *fatwá*“ (*dár al-iftá’*), potvrdzujúci vydané *fatwy* platné predovšetkým v daných regiónoch, ale aj v medzinárodných súvislostiach. Z týchto – spravidla štátnymi orgánmi ustanovených – kolégií je najslávnejšou „*fatwákomisia*“ (*ladžnat al-fatwá*) univerzity *al-Azhar*. Od 50. rokov 20. stor. n.l. na stratenú autoritu *‘ulamá’* začali čoraz viac apelovať niektorí „laickí kazatelia“ z radov „islamských aktivistov“. Od 70. rokov, keď nastáva určité „islamské boom“ náboženská a politická autorita týchto „nových“ náboženských intelektuálov-aktivistov sa rapídne posilnila.

Trestné právo

I. *hadd* (plur. *hudúd*), tzv. koránske tresty (5:33)

- a.) smilstvo (*ziná*), rozlišuje sa podľa stavu obvinených, patrí sem aj znásilnenie druh sankcie: bičovanie (100 rán), prípadne vyhnanstvo
- b.) falošné obvinenie z cudzoložstva (*qadhf*) 80 rán bičom
- c.) opilstvo (*šurb al-chamr*) len v prípade, keď s dá dokázať, že dotyčný sa opil z vlastnej vôle, sankcie: 40, príp. 80 rán bičom
- d.) krádež (*sariqa*) len nad určitou hodnotou a len v prípade, keď sa dá dokázať, že ukradnutá vec bola riadne strážená, sankcie: uťatie pravej ruky v zápästí a v prípade recidivistov amputácie ďalších končatín
- e.) lúpežné prepadnutie (*qat^c al-taríq*), sankcie: smrť (ukrižovanie, statie)
- f.) odpadlivosť od viery (*ridda*), sankcia: v prípade mužov smrť, v prípade žien väznenie a bičovanie, kým sa nevrátia k islámu.

sankcie sa rôznia podľa právnych škôl a pod. a to aj v prípade jednotlivých druhov činu.

Potreba „vierohodných svedkov“ minimálne dvoch, ale v prípade *ziná* napr. to min. 4, ktorí videli aj samotný akt.

Popri *hadd* existujú aj miernejšie formy trestu, ktoré sa dajú uplatniť aj na vyššie vymenované previnenie a iné formy prehrškov. Sú to:

II. *Džináját* (tresty uložené na prehršky proti životu a fyzickej integrite)

Vražda: tresty sa určujú podľa: miery previnenia a podľa druhu sankcie (pomsta – *qisás*, výkupné – *dija*, pokanie – *kaffára*)

III. *Ta^czír* (miernejšie tresty)

Rodinné a dedičné právo

Ženy v právnej oblasti v zásade majú slabšie postavenie, ako muži, ich svedectvo či podiel na dedičstve je polovica toho, čo mužov.

Svadba

Výkupné za nevestu (arab. *mahr*, tur. *kalim*) je „umŕtveným“ majetkom nevesty a nie jej rodiny, je to sociálnou poisťkou pre prípad rozvodu.

Za určitých podmienok je možné mať teoreticky súčasne maximálne 4 manželky, ale každá by mala mať zabezpečené rovnaký diel zo svojho muža. Prakticky je to zakázané vo väčšine muslimských krajín.

Rozvod (*taláq*) je považované za „najväčšie možné zlo“ ale je povolený. V prípade rozvodu deti spadajú pod patronát otca.

Inštitúcia dočasného manželstva (na dobu určitú) *mut^ca* existuje v ši^citskom islame dodnes.